

(Закінчення. Початок у номері за 23 лютого)

Хмари над князем Володимиром Галицьким згущувалися. В зв'язку з посиленням польської загрози князь Володимир швидко, прорахувавши це, переніс столичний центр з Перемишля в Галич, що було політично правильним кроком.

Злучення воедино чотирьох князівств зразу ж поставило князя Володимира Галицького в один ряд з наймогутнішими володарями Центрально-Східної Європи. Таке становище дозволило князеві Володимирі Галицькому зразу в 1141 році стати незалежним від Києва центрально-європейським володарем. У 1141 році статус галицького князя був набагато вищий, ніж раніше, коли князь Володимир був лише князем перемишльським чи перемишльсько-звенигородським.

З Галича йому було зручніше управляти землями як Прикарпаття, так і Дністро-Подунав'я з Берладським князівством, тому князь Володимир обрав добре захищене від раптового нападу ворогів місто Галич. З нього можна було контролювати і степовиків, і Дністро-Подунав'я. Галич був важливим економічним центром Європи. Судноплавний Дністер давав можливість «гостям з Галича і лодьям із Перемишля», як зауважував Печерський патерик в 1096 році, вести торгівлю як з Києвом, так і з Константинополем, Будюю, Регенсбургом на Дунаї, причорноморськими містами. Важливим товаром, яким торгував Галич, була сіль. Джерела засвідчують, що Галич цього часу був і могутнім культурним та релігійним, очевидно, єпископським центром. Це підтверджує нам Галицьке Євангеліє, яке датується 1144 роком, тобто роком утвердження князя Володимира Перемишльсько-Звенигородського в Галичі.

4. Галицьке Євангеліє 1144 р.

Руський літопис наголошує, що в Галичі були всі «і худі, і багаті, і добрі, і духовенство...». Загальна чисельність населення тут у час переїзду князя Володимира Володаревича становила 15 тисяч осіб. Переважно це були бояри, торгово-ремісничі знать, духовенство, в підгородді проживали селяни-землероби. Місто більше виглядало на великий торговий центр, в якому всю владу мали бояри, купці та торгово-ремісничі знать.

Могутність Галича зразу ж насторожила всіх сусідів і передусім — великого київського князя Всеволода. Історик М. Котляр наголошує, «що уже в 1141 році великий київський князь Всеволод Ольгович робив усе можливе для заміни, а то й для фізичного знищення князя Володимира Галицького. Однак Галицьку державу, яку започаткував князь Володимир і яка стала потрібною всьому населенню Прикарпатсько-Дністровського та Дунайського регіонів і яка зразу ж по утворенні отримала визнання в усій Європі, знищити було уже неможливо».

Великий київський князь Всеволод першим розпочав конфронтацію. Він зібрав на князя Володимира Галицького велику кількість князів, зокрема Мстиславовичів, підняв краківського князя Владислава, який з'явився особисто з усім своїм військом. Князь Володимир Галицький покликав на допомогу союзного угорського короля. Коаліція князів, яка виступила проти галицького князя, була потужна, це були майже всі наймогутніші володарі Русі. Володимир, побачивши, що війна загрожувала знищенням ще не зміцнілої Галицької держави, вирішив вдатися до дипломатії. Тож князі не стали переслідувати Володимира Галицького, а Всеволод Київський задовольнився признанням васалітету галицьким князем і повернувся до Києва.

Руський літопис слабо описує першу війну князя Володимира Галицького і Всеволода Ольговича Київського у 1141 році на Волині. Ймовірно, вона відбулась і через те, що князь Володимир Галицький намагався захопити якись порубіжжя волинські міста, про що пізніше наголошував Руський літопис. На нашу думку, це була проба сил нашвидкуруч з'єднаного Галицького князівства з могутнім Київським князівством. Однак жодна сторона не була готова до довготривалої війни. В стані великого київського князя Всеволода не всі князі підтримували його політику. Переконливі доводи князя Володимира Галицького, з якими він звернувся до окремих князів коаліції, очевидно, були тим критерієм, який сприяв швидкому закінченню війни в 1141 році.

Становище Галицького князівства в 1141—1142 роках залишалось таким же, як і за перших Ростиславовичів. Історик І. Крип'якевич вважав: через те, що князь Володимир Галицький намагався проводити свою самостійну політику, його князівство було стиснуто з усіх сторін сусідами: з півдня — Угорщиною, із заходу — Польщею, з півночі — Волинським князівством, зі сходу — Київським князівством, з Дністро-Дунайського пониззя — половецькими ханами та Візантійською імперією. Переймаючи у такому становищі, князь Володимир Галицький повинен був проводити обережну політику, щоб не допустити війни на два фронти. В цей же час йому потрібно було мати і союзників. Ними були Угорщина, Візантійська імперія, опозиційні до

краківського князя Владислава польської князі.

Всеволод Київський діяв проти Володимира Галицького підступно і з допомогою половців намагався знищити Галичину. Тому Володимир зробив єдиний правильний у цій ситуації, щоб зберегти цілісність Галицької держави, вибір: він, покловившись Всеволоду Київському і переманивши на свій бік його брата Ігоря, у скрутний для себе час застосував високий рівень галицької дипломатії. Щоправда, йому довелося і виплатити Всеволоду велику контрибуцію.

У Галичині великий київський князь побачив добре влаштовану в політичному розумінні систему. Всі ключові міста були вірні Володимирі. За таких обставин Всеволод пішов на примирення з Володимиром Галицьким не тільки тому, що прохання князя Ігоря відіграли велику роль. Угорський фактор теж

ВОЛОДИМИР, КНЯЗЬ ГАЛИЦЬКИЙ:

ГОСПОДАР, ПОЛІТИК, ДИПЛОМАТ, ПОЛКОВОДЕЦЬ, ДЕРЖАВНИЙ СТРАТЕГ (1104—1153 рр.)

не треба відкидати, і хоча літописець, насміхаючись з князя Володимира Галицького, наголосив, що «приведена велика кількість угрів залишилась Володимирі без потреби», однак, на нашу думку, власне цей фактор став тією причиною, що «князь Володимир залишився цілий» і його «гріх був прощений». Володимир Галицький, незважаючи на низликий мир, і далі залишався одним із могутніх володарів Центрально-Східної Європи.

Весь тягар контрибуції надалі було покладено на галицьку торгово-ремісничу знать та широку народні маси. Це викликало незадоволення й стало причиною повстання, яке Руський літопис датує другою половиною січня 1145 року: «На ту ж зиму вийшов Володимир із Галича в город Тисменицю на лови. А в цей час послали галичани послів по Івана по Ростиславовича у Звенигород і ввели до себе в Галич. Володимир же, почувши про це, зібрав дружину і прийшов на нього до Галича, і став навколо города. Та виїжджаючи з города галичани билися кріпко і багато падало з обох сторін. А в м'ясиці в неділю на ніч виступив на них Іван з галичанами і багато вони билися. І побили в Івана дружину багато і відрізали його од города, і не можна йому було вернутися в город, і пробіг він скрізь чуже військо до Дунаю, а звідти полем прибіг до Всеволода в Київ. Галичани же усю неділю билися після Івана з Володимиром, та по неволі одчинилися йому в масляну неділю. Володимир, увійшовши в Галич, багато людей порубав, а інших покарав карою лютою».

Протистояння між самовладним князем Володимиром і галицькою громадою було вистяке. Як видно із Руського літопису, князю протистояло все місто, яке запросило князя Івана Ростиславовича Звенигородського на галицький престол. На протипагу виступу галицької торгово-ремісничої знаті, князя Володимира підтримали багаті верстви міста, родовиті галицькі бояри та дружина.

Однак відновлення правління князя Володимира в Галичі і покарання винних не означало припинення боротьби та інтриг навколо Галицького князівства. Як засвідчують джерела, князь Іван Ростиславович після невдалого вокняжіння в Галичі втік до Києва до великого київського князя Всеволода Ольговича, який не полишив інтриги проти галицького князя.

Володимир Галицький і далі тримав курс на повну незалежність і перетворення Галичини на центрально-європейську державу на зразок Польщі та Угорщини. Це розумів і великий київський князь Всеволод Ольгович, тому вирішив спрямувати галицьку торгово-економічну та політичну знать на вигнання князя Володимира із Галича і замінити його більш лояльним до Києва кандидатом.

У цей же час князь Володимир Галицький після утвердження в Галичі робив спроби домогтися від Всеволода Ольговича Київського видачі князя Івана Ростиславовича, однак той відмовив. Тоді, за свідченням джерел, князь Володимир Галицький так розсердився на князя Всеволода, що розірвав мир з ним і з усіма своїми полками пішов на Київську землю. Його військо складалося з галицьких, звенигородських, перемишльських, тербовлянських та берладських полків. Внаслідок могутнього удару було завойовано Прилуцьку землю і всю територію верхів'я Буга. Низка дослідників вважає, що, окрім Прилуцької волості, князь Володимир Галицький захопив ще й інші міста Волинської землі.

І хоча великий київський князь Всеволод Ольгович після того знову зібрав велике військо, запросив князя Болеслава Краківського і половців, та цього разу військового успіху його похід не мав. Героїчна оборона міста Звенигорода, як і захоплення міста Прилуки та Плубужою князем Володимиром Галицьким, стали фактором повної політичної незалежності Галичини.

Після раптової смерті великого князя Всеволо-

да Ольговича в тому ж 1146 році в Києві розпочалась усобиця між Мстиславовичами і Ольговичами за великокнязівський стіл.

Сильна коаліція волинського князя Ізяслава насторожила галицького князя Володимира, і він, як наголошував Руський літопис, спорядив усі свої полки від Берладі до Карпат і почав обережно вичікувати, як будуть розвиватися події... План коаліції був такий: військо князя Ізяслава Волинського повинно було йти на схід і не боятися раптового удару князя Володимира Галицького по Волині. Щоб нейтралізувати таку можливість, як наголошував Руський літопис, «під гору галицького князя підійшов угорський король з усіма своїми полками, цим він не давав Володимирі теж рушити на схід».

Але коли угорський король підходив до Карпат, йому в спину ударив союзник і родич галицького кня-

зя Володимира — візантійський імператор Мануїл I. Він перебував у родинних стосунках як з Юрієм Київським, так і з Володимиром Галицьким, сестра якого була дружиною стрія Мануїла Ісаака Комнина.

Швидким маршем візантійське військо ввійшло в Угорщину і тим самим зв'язало угорців. Королю Гейзі II тепер самому потрібно було поспішити на другу межу Угорської держави, щоб відвернути раптовий напад Візантії.

Коли ж кордони держави князя Володимира Галицького з заходу стали безпечними, він надав допомогу князю Юрію Київському: зразу ж вислав на допомогу князю свій передовий полк і дав йому знати, що сам з усім своїм військом йде йому на допомогу. Втішений такою звісткою, князь Юрій Києво-Суздальський зібрав усі свої полки і полки брата князя Вячеслава й у Пересопниці з'єднався з військами князя Володимира Галицького.

Противники, дізнавшись, що князь Володимир Галицький заслав у стан князя Юрія Києво-Суздальського свої допоміжні полки, а сам зайняв позицію у тилу, відрізаючи шлях для відходу угорцям, полякам та чехам, перелякалися. Становище їх було незавидне, і вони виспали, як наголосив Руський літопис, посольство до великого князя Юрія просити миру. Тільки визнання за Юрієм столичного Києва врятувало союзників і волинського князя Ізяслава від повного розгрому. Дослідник І. Шараневич наголошував, що угри, чехи, ляхи і князь Ізяслав Волинський, побачивши повне оточення киянами, суздальцями і галичанами, змушені були без будь-яких умов визнати за князем Юрієм Київ.

Не гаяв часу і галицький князь Володимир. Коли польські князі зі своїми військами були оточені на Волині, він дав про це знати пруським князям, які вторглися з півночі і почали пилондрувати Польщу. Князем Болеславу і Генріху нічого не залишалось, як покинути князя Ізяслава Волинського і швидко відступити в Польщу на захист своїх територій. За таких обставин князю Ізяславу можна було просити тільки про князювання в Володимирі за умови повного визнання стрія Юрія Володимировича великим київським князем.

Але князь Володимир Галицький був вірний союзу з Юрієм Києво-Суздальським, допоки той був лише князем київським. Як тільки князь Юрій побачив відбрати в князя Ізяслава Волинського князівство і вигнати того з Русі, князь Володимир Галицький зразу зрозумів небезпеку для себе таких намірів Юрія Київського, оскільки об'єднання Київщини та Волині загрожувало Галичині, і тому він розпочав примирювати ворогуючих родичів.

Як мудрий політик задля забезпечення своїх стратегічних планів князь Володимир Галицький вжив весь свій талант тонкого дипломата, отож Володимир-Волинський залишався за князем Ізяславом, а князь Юрій отримувал визнання від Ізяслава на своє князювання в Києві. Як бачимо, сидючи в Галичі, князь Володимир міг контролювати події як на Волині, так і на Київщині, в будь-який момент зі своїм могутнім лицарським військом вдарили в спину волинському князю Ізяславу, якщо той домагатиметься для себе Києва. Для Володимира Галицького Київ, ослаблений війнами і боротьбою князів, уже не становив загрози на сході.

Князь Володимир Галицький уклав з Юрієм Києво-Суздальським військово-політичний союз і фактично в 1150 р. посадив Юрія на великокнязівський київський престол. За тогочасною традицією це було скріплено династичним шлюбом — одруженням єдиного сина Володимира Галицького Ярослава з дочкою Юрія Ольгою.

Після успішної військової кампанії князь Володимир зосередився на економічному та політичному облаштуванні Галичини, нарощував її могутність, долучив до своїх володінь, окрім Дністро-Дунайських земель, низку і волинських територій.

Князь Володимир Галицький, як бачимо, отримав внаслідок війни мономаховичів Ізяслава та Юрія за Київське князівство великі територіальні надбання, зокрема Бузьку землю, яка так і залишилася назавжди за Галичиною і стала в подальшому галицьким етнічним компонентом, і усі міста по річці Горині. Галицька громада в соціально-політичному, військово- та економічному розумінні у середині XII ст. вирівнялася з київською, а можливо, стала й могутнішою, оскільки київську роздирили феодальні усобиці, імперські амбіції, а галицька назагал насолоджувалася спокоєм у внутрішньому житті, стабільністю торгово-економічних та політичних відносин на півдні, заході і сході.

Але після кількох поразок князь Юрій Суздальський був змушений відмовитися від Києва і віддати його волинському князеві Ізяславу. Втеча суз-

дальського князя Юрія з Києва не припинила феодальної війни на Київській землі, в яку було втягнуто і галицького князя Володимира.

Окрилений перемогою, яку отримав у 1151 році над князем Юрієм Суздальським, князь Ізяслав побажав одразу ж розправитися з князем Володимиром Галицьким. З цієї метою він попросив допомоги в свого родича — угорського короля Гейзі II. Тільки завдяки цьому Ізяславу вдалося отримати тимчасову перемогу над князем Володимиром Галицьким. Цілком очевидно, що битву, яку з військовою гідністю програв князь Володимир Галицький, але в якій показав хоробрість і звияг, було оцінено і супротивниками. Князь Володимир Галицький не лише зберіг усе своє військо, яке відступило вглиб Галичини, а й зумів провести успішні переговори, за якими він і сам залишився живим, і зберіг цілісність та недоторканність кордонів своєї Галицької держави.

Історик С. Соловійов вважав, що битва під Перемишлем для князя Володимира Галицького закінчилася незначними втратами, розграбованим теремом і контрибуцією в 2000 гривень. Водночас мирна угода, так хитро ним укладена і яку він не збирався виконувати, ні до чого його не зобов'язувала. Дипломатія князя Володимира Галицького, якого Руський літопис часів Ізяслава називає «багато-вірливим», звела нанівець добре підготовлену великим київським князем Ізяславом військову кампанію проти Галичини.

Швидке укладення мирної угоди, необтяжливої для князя Володимира Галицького, було спричинено загрозою угорському королю від візантійського імператора Мануїла, який був з князем Володимиром Галицьким не тільки в союзних відносинах, а й в родинних. Рідна сестра князя Володимира Володаревича Галицького, княжна Ірина Володарівна, була дружиною стрія візантійського імператора Мануїла Ісаака Комнина.

Значення мирної угоди князь Ізяслав відчув одразу ж по виході з Галичини. Коли його люди приїхали в «обіцяні Володимиром руські міста», то були прогнані звідтіля воеводами Володимира Галицького.

5. Руський літопис. Похорон князя Володимира Галицького

Але невдовзі у Галичі сталася трагедія, якої не чекав ніхто: засновник і володар великої Галицької держави, яка простягнулася від півніжжя Карпат до Дунайського гирла, який урядовав майже 30 років зі славою хороброго воїна, дипломата, господаря та далекоглядного державного діяча, великий князь галицький Володимир Володаревич несподівано помер.

Князь Володимир Галицький, що з'єднав в одне ціле княжіння від Карпат до витоків Дунаю, вартий поваги як державець, який перший в стародавній Русі—Україні внаслідок впливу західно-європейських країн, передусім сусідніх Угорщини та Польщі, утвердив у Галичині передачу престолонаслідування за західноєвропейським зразком — від батька до сина. Створивши Галицьку державу, він передав її на етапі найбільшої політичної могутності в міцні та надійні руки ще більш знаменитого свого сина — майбутнього великого князя Галичини Ярослава Володимировича Галицького, відомого як Ярослав Осмомисл, який привів її до повної політичної, економічної незалежності та культурно-релігійного розквіту.

Раптова смерть князя Володимира Галицького в лютому 1153 року вже не могла змінити цієї природно скрісталізованої та гармонійно злученої етноструктури Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, яку було закладено ще більш ранньою військово-політичною формацією на цих територіях у V—X ст.ст. і яка відома з візантійських джерел як Велика чи Біла Хорватія.

Віктор ДЗЬО.